

Меміш О. М.

кандидатка історичних наук,

*старша викладачка кафедри археології та спеціальних галузей
історичної науки*

*Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького
м. Черкаси, Україна*

АГАТАНГЕЛ КРИМСЬКИЙ ТА ЙОГО ВІЗІЯ ІСТОРІЇ КРИМСЬКОТАТАРСЬКОГО НАРОДУ

Незважаючи на те, що Агатангел Кримський народився і прожив далеко від своєї історичної батьківщини, він ніколи не забував про неї та про свій народ, вихідцем якого був рід Кримських, про причетність до якого А. Кримський постійно підкреслював у своїй біографії та епістолярній спадщині.

«Я належу до тюрксько-татарського племені. Мій предок – кримський мулла, що доводився родичем кримському ханові, 1696 року виїхав до Литви. Опинився серед християнського люду, взяв християнську віру. Його охрестили під християнським ім'ям Павло і, враховуючи те, що він виїшов із Криму, стали називати Кримським», – це рядки з інтерв'ю професора А. Кримського 13 вересня 1915 року [1, с. 7].

Тож яскравим свідченням вищесказаного є творчий доробок вченого: «Сторінки з історії Крима та кримських татар», «До історії теперішніх 25% татарської людности в Криму», «Література кримських татар» опубліковані у 1930 році у збірнику історико-філологічного відділу Всеукраїнської академії наук «Студії з Криму».

Так, зокрема, в складних умовах міцніючого тоталітаризму, незважаючи на ту небезпеку, яка становила для нього прискіплива увага радянських каральних органів, він приділяв увагу аналізу демографічної ситуації в Криму, постійно підкреслюючи автохтонність кримськотатарського народу його глибоку закоріненість в історії Криму. А. Кримський, зокрема, пояснює причини зменшення чисельності кримськотатарського народу щодо загальної кількості населення Криму, постійними репресіями російських урядів щодо нього. Все це він ілюструє конкретними прикладами низки хвиль еміграції корінного населення степового Криму до Туреччини. Перша масова хвиля відбулася у XVIII столітті, коли Крим підпав під

володіння Російської імперії. Друга масштабна хвиля пройшла після Кримської війни (1853–1856 рр.) [2, с. 293].

Важливо підкреслити, що ці положення він підкріплював посиланням на дослідження цілого ряду об'єктивних незаангажованих вчених різних країн і часів.

Так, зокрема, ще у XVIII столітті шведський історик-географ Тунман у Бюшинговій географічній серії опублікував спеціальну працю про Крим, де зазначав, що в кримському ханстві, яке обіймало і кримський півострів і степи поза ним було у 1777 році, ще перед російським завоюванням, близько 400 тисяч населення.

З переходом Криму під російську владу чисельність населення збільшилась, оскільки з півночі прийшли поселенці, але разом з тим почала зменшуватися чисельність корінного населення, тому що Туреччина відмовилася від Криму на користь Росії (за Яським трактатом від 6 січня 1792 року). Ось тоді і розпочалася перша хвиля еміграції мусульман-татар до мусульманської Туреччини. З тодішніх російських переписів 1790-х років і частково записок сучасників батьківщину покинуло 100 тисяч татар, а лишилося близько 80 тисяч осіб. Емігрували тоді з Криму особливо південнобережці та гірняки – недавні безпосередні підданці турецького султана. Відсоток татар, що лишилися в Криму становив близько 40% від загальної чисельності кримських татар.

В середині XIX століття Петро Кеппен, автор «Етнографической карты России» (1852 р.) подає спільну цифру по Таврійській губернії (не лише Крим) для татар і ногайців 275,822 особи, де татар трохи більше 225 тисяч, а ногайців трохи менше, ніж 50 тисяч. Татари жили здебільшого на півострові. Після Кримської війни серед населення розпочалися хвилювання, тому протягом декількох місяців до Туреччини виїхали майже всі ногайці, а з татар пішли з рідного краю близько 180 тисяч населення. В цю, другу, еміграцію Крим і Таврію залишали степовики і підгоряни. Після цього чисельність татарського населення в Криму налічувала 102,997 осіб. Ця цифра становила тоді трохи більше 50% від усього кримського населення, оскільки загальна чисельність (всіх національностей) на той час складала близько 194 тисяч осіб [2, с. 294].

Також над історією цих міграцій кримських татар до Туреччини не раз зупиняли свою увагу місцеві дослідники Криму, в тому числі відомий кримознавець Арсентій Маркевич, який у лєнінградських «Известиях Академии Наук СССР» від 1928 року наводив цілий ряд цікавих статистичних матеріалів щодо окремих місцевостей степового і гірського Криму [2, с. 293].

Наведене вище яскраво свідчить про ґрунтовність і справжній академізм А. Кримського, який ніколи не поступався історичною правдою. Всі його, і це слід особливо підкреслити, історичні публікації, в тому числі і по пекучій для нього проблемі гноблення як за часів царату так і за радянської влади, ґрунтувалися не на емоціях, а вони були сповнені наукового об'єктивізму, намагання дійти історичної правди і саме тому і сьогодні виглядають переконливими і такими, що ніколи не втрачали своєї наукової значимості.

Література:

1. Наріжна О. Звенигородщина – осереддя роду Агатангела Кримського. *Пам'ять*. Краєзнавчий часопис Звенигородщини. 2021. № 1. С. 6–18.
2. Кримський А. Ю. Вибрані сходовознавчі праці : в 5 т. / А. Ю. Кримський; редкол. : Л. В. Матвеева. НАН України, Інституту сходовознавства ім. А. Ю. Кримського. Т. III : Тюркологія. 2010. 416 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-356-2-24>

Рева-Лєвшакова Л. В.

*доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри української мови та мовної підготовки іноземців
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова
м. Одеса, Україна*

ТУРЕЦЬКІ НАРАТИВИ В УКРАЇНСЬКОМУ РОМАНІ «РОКСОЛАНА» П. ЗАГРЕБЕЛЬНОГО

Так склалося, що Україна з Туреччиною мають не тільки тривалу історію суспільно-політичних відносин, але й назавжди поріднилися іменами неординарних постатей, одне з яких ім'я Роксолана, котре завжди буде викликати полемічні питання й різноманітні судження щодо етимології й історичного фактографізму, що межує з міфологічними поглядами й думками. Тому має певну актуальність щодо дослідницького фокусу і в майбутні часи.

Завдячуючи авторові роману «Роксолана» Павлу Загребельному маємо чудовий український роман про життєві пригоди однієї з найвідоміших жінок емігранток-полонянок в Османській імперії. Особливу увагу він приділяв національно-культурним турецьким